

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘JA PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA O‘SIMLIKCHILIK TARMOG‘INI
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALSHUV JARAYONIDA DINIY VA DINOVIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Низомжонович

ШАХАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИХАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojjiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
PhD, доцент в.б., Тошкент молия институти
shahnoza.pardayeva.94@gmail.com
+998(90) 356-84-16

МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация. Мақолада танланган мавзу доирасидаги мавжуд илмий мактаблар вакилларининг тадқиқот натижалари танқидий таҳлил қилинган, умумлаштирилган ҳамда натижаларига асосланган ҳолда хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий ҳамда номолиявий кўрсаткичлари блокларини шакллантириш ҳамда улар базасида стратегик прогноз балансини тузиш таклиф этилган. Шунингдек, мақолада хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқаруви самарадорлигини номолиявий ва молиявий кўрсаткичлар орқали баҳолаш имкониятини яратиб берадиган стратегик самарадорлик кўрсаткичлар жамланмаси тавсия этилган ва уларнинг амалиётда ишлаш механизми стратегик прогноз балансини тузиш орқали кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: стратегик бошқарув ҳисоби, молиявий кўрсаткичлар, номолиявий кўрсаткичлар, стратегик прогноз баланси.

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
PhD, и.о.доцента, Ташкентский финансовый институт

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ

Аннотация. В статье, в рамках проводимого исследования критически проанализирована результаты научных исследований представителей различных научных школ, обобщены их рекомендации и по результатам подробно описаны финансовые и нефинансовые показатели хозяйствующих субъектов а также механизм составления стратегического прогнозного баланса на их базе. В статье также анализируется и даются рекомендации по набору стратегических показателей эффективности, позволяющих предприятиям оценивать эффективность стратегического управления финансовыми результатами через нефинансовые и финансовые показатели.

Ключевые слова: стратегический управленческий учет, финансовые показатели, нефинансовые показатели, стратегический прогнозный баланс.

Pardaeva Shakhnoza Abdinabiyevna
PhD, a. associate professor
Tashkent Institute of Finance

IMPROVING THE METHODOLOGY OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING OF FINANCIAL RESULTS

Abstract. In the article, within the framework of the study, the results of scientific research of representatives of various scientific schools are critically analyzed, their recommendations are summarized and,

based on the results, the financial and non-financial indicators of economic entities, as well as the mechanism for drawing up a strategic forecast balance on their basis, are described in detail. The article also analyzes and provides recommendations on a set of strategic performance indicators that allow enterprises to assess the effectiveness of strategic management of financial results through non-financial and financial indicators.

Keywords: strategic management account, financial indicators, non-financial indicators, strategic forecast balance.

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N10>

Бугунги кунда жадаллашиб бораётган глобаллашув жараёни хўжалик субъектларидан узоқ муддат учун мўлжалланган стратегик ривожланиш йўналиши ҳамда кўрсаткичларини аниқлаб олишни талаб қилади. Зеро, ривожланган мамлакатларда ушбу тадбир "...компаниялар мувафақиятининг асосий омили бўлиб, стратегик аҳамиятга эга бўлган тезкор ва ишончли маълумотларни олиш ҳамда муҳим бошқарув қарорларини қабул қилиш имкониятини яратиб келмоқда" [1].

Бутун дунё бўйлаб компанияларнинг рақобатбардошлигини оширишнинг энг муҳим омили саналган стратегик бошқарув ҳисоби усулларини оптималлаштириш бўйича мавжуд муаммоларни бартараф этиш бўйича бир қатор тадқиқотлар олиб борилган. Шуни ҳам алоҳида таъкидлаш жоизки, ушбу соҳада амалга оширилган илмий изланишлар хўжалик субъектларида молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини амалий тарафдан етарлича ёритиб бера олмайди. Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобининг баъзи жиҳатлари бўйича назарий ҳамда амалий ишланмаларнинг етишмаслиги, стратегик менежментнинг аҳамияти ошиб бораётган даврда халқаро компанияларнинг ушбу ҳисоб шаклига бўлган қизиқишнинг ортиши хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини янада чуқурроқ таҳлил қилишни тақозо этмоқда.

Ҳозирда "қабул қилинган ўрта муддатли дастурлар асосида таркибий ва институционал ўзгаришларни чуқурлаштириш ҳисобига ялпи ички маҳсулотнинг барқарор юқори ўсиш суръатларини таъминлаш, корпоратив бошқарувнинг замонавий стандарт ва усулларини жорий этиш, корхоналарни стратегик бошқаришда акциядорларнинг ролини кучайтириш" [2] устувор йўналиш сифатида эътироф этилган.

Хўжалик юритувчи субъектларда стратегик бошқарув ҳисобини самарали тарзда ташкил қилиш ва юритишнинг назарий ҳамда амалий жиҳатларини хорижий олимлардан А.Апчерч, Е.Аткинсон, Р.Банкер, П.Бюер, К.Друри, К.Уорд, Ч.Хорнгренлар ўзларининг илмий ишларида батафсил талқин қилишган.

МДҲ давлатлари иқтисодчи-олимларидан В.Б.Ишавкевич, В.Е.Керимов, И.Г.Кондратова, В.Ф.Палий томонидан ҳам стратегик бошқарув ҳисоби бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилган.

Маҳаллий иқтисодчи-олимлардан А.А.Абдуғаниев, Н.Б.Абдусаламова, У.У.Костаев, А.Х.Пардаев, Б.А.Хасанов, А.А.Хашимов, И.К.Ғиёсовларнинг илмий ишларида стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилишнинг айрим назарий ва амалий жиҳатлари ёритиб берилган. Лекин, хўжалик юритувчи субъектларда стратегик бошқарув ҳисобини яхлит бир тизим сифатида амалий жиҳатдан ташкил қилиш бўйича илмий тадқиқот натижалари деярлик йўқ.

Россиялик олим В.Е.Керимов таъкидлаганидек: “Миллий ўқув ва илмий адабиётларимизда стратегик бошқарув ҳисоби бўйича чоп этилган ишлар деярли йўқ ҳисоб”.

Яна бир иқтисодчи-олим Н.М.Блаженкова ҳам худди шундай фикр билдириб, корхоналар амалиётида стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш масалалари энди кун тартибига чиқаётганлиги, шу муносабат билан амалиётда унинг моҳиятига етарлича эътибор берилмаётганлиги, аксарият ҳолатларда эса уни анъанавий тарзда бошқарув ҳисобининг бир қисми сифатида қаралаётганлигини кўрсатиб беради.

Маҳаллий олимлардан А.Х.Пардаев таъкидлаганидек: “...ривожланган бозор иқтисодиётига эга мамлакатларда, стратегик бошқарув ҳисоби- стратегик бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадида ахборот таъминоти шаклланадиган бошқарув ҳисобининг бир йўналиши сифатида эътироф этилади. Стратегик бошқарув ҳисоби доирасида хўжалик юритувчи субъектнинг барча фаолият йўналишларининг батафсил таҳлили амалга оширилади”[3].

Хорижий иқтисодчи олимлардан Марк ДеФонд ҳамда Жиншуаи Хустратегик бошқарув жараёнида ишлаб чиқариш жараёнидан олинган даромадларни, унинг таннархи ва сотишдан олинган пул оқимлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликнинг таҳлили натижасида бошқариш механизмларини такомиллаштиришни таклиф қилган.

Б.А.Хасанов ва А.А.Абдуғаниевлар бошқарув ҳисобини ривожлантириш бўйича докторлик диссертациясини ёқлаган. Бир қатор монографиялар, шунингдек илмий тадқиқот ишлари натижалари ҳамда дарсликлар чоп этилган. Бироқ стратегик бошқарув ҳисоби бўйича яхлит тизимли қамровга эга бўлган йирик илмий ишлар кўп эмас. Ушбу ҳолат стратегик бошқарув ҳисобини янада такомиллаштириш учун қатор тавсияларни ишлаб чиқишни талаб этади.

Мавзу доирасидаги ривожланган хорижий давлатлар, МДҲ мамлакатлари, шунингдек мамлакатимиз иқтисодчи олимлари ҳамда турли илмий мактаблар вакилларининг қарашлари, шунингдек хўжалик юритувчи субъектларнинг амалиётини ўрганиш натижалари уларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш бўйича ягона методологик ёндошув ва услубий таъминот шаклланмаганлигини кўрсатади. Бу эса мавзу доирасида илмий тадқиқотлар олиб бориш долзарблигидан далолат беради.

Мақолада илмий тадқиқотлар давомида аниқ фактларга асосланган ҳолда маълумотларни гуруҳларга ажратиш, шу билан бир қаторда индекс ва норматив усуллардан фойдаланган ҳолда, хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобининг амалдаги ҳолатини ўрганиш асосида унинг ҳолатига баҳо бериш, ташкил қилиш ва юритиш ҳолатини ҳамда натижаларини таҳлил қилиб бориш, олинган статистик маълумотларни таққослаш каби усуллардан фойдаланилди.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш нафақат молиявий кўрсаткичларни аниқлаш, шу билан бир қаторда шу пайтгача ҳисобга олинмаган, баҳоланмаган ва таъсири эътибордан четда қолиб келган номолиявий кўрсаткичлар тўпламини ҳам аниқлаши, баҳолаши ва ҳисобга олиши керак. Эътироф этиш керакки, шу йўналишда илмий тадқиқотлар олиб борган мамлакатимиз олимларидан У.У.Костаев мавзу йўналишидаги муаммолар ечимини таъминлаш борасида, хусусан хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик

бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш мақсадида кўрсаткичларни молиявий ва номолиявий блоklarга ажратишни таклиф этади [4].

Биз, У.У.Костаев таклифларидан фарқли ўлароқ, хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш мақсадида фойдаланиладиган кўрсаткичлар мажмуасини қуйидаги блоklarда ифодалашни тавсия этамиз, хусусан молиявий кўрсаткичларни:

1. Хўжалик юритувчи субъектларнинг мулкӣ ҳолатини баҳоловчи кўрсаткичлар блоки. Ушбу кўрсаткич таркибига муомаладан ташқари ва айланма маблағлар нисбатини, тез ва қийин айланадиган маблағлар даражаси ва миқдорини киритиш мумкин.

2. Хўжалик юритувчи субъектнинг айланма маблағлари миқдори.

3. Хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий қўйилмалари ҳажмини ифодаловчи кўрсаткичлар блоки.

4. Хўжалик юритувчи субъектнинг капитали ва резервлари ҳажми.

5. Мажбуриятлар миқдорини ифодаловчи кўрсаткичлари блоки.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг номолиявий кўрсаткичлар блокини эса қуйидаги кўрсаткичлар орқали ифодалашни таклиф этамиз (1-жадвал).

1-жадвал

Хўжалик юритувчи субъектнинг номолиявий кўрсаткичлари блоки¹

Т.р.	Кўрсаткичлар блоки	Блок таркибидаги кўрсаткичлар номи	Ҳисоблаш мезони
1	Бозор фаоллигини ифодаловчи кўрсаткичлар блоки	Ишлаб чиқилладиган маҳсулот баҳоси, сифат даражаси, баҳо даражаси, истеъмолчи талабининг қондирилиш даражаси, товарнинг бозордаги рақобат даражаси ва ш.к.	Бозор фаоллиги индекси
2	Инвестицион фаоллик даражасини ифодаловчи кўрсаткичлар блоки	Жами жалб қилинган инвестициялар миқдори, тўғридан-тўғри жалб қилинган инвестициялар ҳажми ва ш.к.	Инвестицион фаоллик индекси
3.	Инновацион фаоллик даражасини ифодаловчи кўрсаткичлар блоки	Инновацияларни қўллашдан олинган маҳсулотларнинг умумий маҳсулот ҳажмидаги улуши, инновацияларни қўллашдан тушган тушум миқдори ва ш.к.	Инновация индекси
4	Интеллектуал салоҳиятни ифодаловчи кўрсаткичлар блоки	Менежер ва мутахассисларнинг компьютер саводхонлиги дажаси, чет тилларини билиш даражаси, компьютер дастурларидан фойдаланиш кўникмалари даражаси ва ш.к.	Интеллектуал салоҳият индекси

Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш мақсадида юқорида таклиф этган кўрсаткичлар мажмуаси блоklarининг амалиётда ишлаш механизминини таъминлаш учун стратегик прогноз балансини тузишни таклиф этамиз.

2-жадвалда келтирилган стратегик прогноз баланси маълумотлари кўрсатадики, хўжалик юритувчи субъект ўз маблағларини 2020 йилга нисбатан истиқболда, яъни

¹Муаллиф томонидан ишлаб чиқилди.

2024 йилга бориб 51%га оширишни режалаштирган, хусусан, мос равишда 2021 йилда 16 фоизга, 2022 йилда 26 фоизга, 2023 йилда эса 33 фоизга.

2-жадвал

Хўжалик юритувчи субъектнинг 2024 йилгача бўлган стратегик прогноз балансининг умумлашган шакли¹

Модданинг мазмуни	2020 (факт)	2021 (прогноз)	2022 (прогноз)	2023 (прогноз)	2024 (прогноз)
Молиявий кўрсаткичлар прогнози (млн. сўмда)					
Оборотдан ташқари активлар	1 675,0	1 856,0	1997,0	2115,6	2445,5
Айланма маблағлар	2 455,7	2895,5	3145,5	3322,5	3677,5
Молиявий қўйилмалар ва пул маблағлари	585,0	714,9	789,5	856,7	989,0
Жами баланс	4 715,7	5 466,4	5 932,0	6 294,8	7112,0
Капитал ва резервлар	1289,0	1356,7	1390,5	1415,5	2145,0
Мажбуриятлар	3 426,7	4 109,7	4541,5	4879,3	4967,0
Жами баланс	4 715,7	5 466,4	5 932,0	6 294,8	7112,0
Прогноз даври учун ССКМ	1,0	1,16	1,26	1,33	1,51
Номолиявий кўрсаткичлар прогнози (диапазонли балл тизимида)					
Хўжалик юритувчи субъектнинг бозор фаоллиги даражаси (индекси)	1,0	1,2	1,4	1,7	2,0
Инвестиция фаоллиги даражаси (индекси)	1,0	1,0	1,6	1,8	2,5
Инновацион фаоллиги даражаси (индекси)	1,0	1,4	1,7	2,0	2,5
Менежерлар ва мутахассисларнинг интеллектуал салоҳияти даражаси (индекси)	1,0	1,3	1,8	2,1	4,0
Жами	1,0	1,23	1,63	1,9	2,75
Прогноз даври учун ССИ (Стратегик салоҳият индекси)	1,0	1,2	1,4	1,6	2,1

Шу билан бир қаторда субъектнинг номолиявий кўрсаткичлари ҳам истиқболда оширилиши режалаштирилган бўлиб, уларнинг ҳажмини 2,75 бараварга ўсиши кўзда тутилган. Ана шу номолиявий кўрсаткичлар ўсиши таъминланса, хўжалик юритувчи субъектнинг 2024 йилга бориб стратегик салоҳияти 51%га эмас, балким, нолиявий кўрсаткичларнинг сезиларли ошиши ҳисобига 210%га ўсиши таъминланади. Бу эса ўз навбатида хўжалик юритувчи субъектлар учун молиявий кўрсаткичлар билан бир қаторда номолиявий кўрсаткичларнинг аҳамияти ҳам нақадар муҳимлигини кўрсатади, истиқболдаги мақсадларга эришиш учун уларни ҳисобга олиш зарурлигини кўрсатиб беради. Биз томонимиздан тақлиф этилаётган молиявий ҳамда номолиявий кўрсаткичлар блоки ва улар асосида ишлайдиган стратегик прогноз баланси стратегик бошқарув ҳисоби маълумотлар базасига оид базанинг зарур яхлитлигини ҳамда унинг стратегик бошқарув қарорларини қабул қилишдаги самарасини оширади [5].

¹Муаллиф томонидан ишлаб чиқилди

Ушбу тадқиқот ишини ўрганиш ва таҳлил қилиш давомида қуйидаги хулоса ва таклифлар шакллантирилди:

1. Белгиланган стратегик мақсадларга эришиш учун у томон олиб борувчи йўллارни аниқлаш, уни таҳлил қилиш, оқилона фойдаланиш, ресурслардан самарали фойдаланиш стратегик бошқарув ҳисобининг асосий вазифаси ҳисобланади.

2. Мулкчилик шаклидан қатъий назар, ҳар бир хўжалик юритувчи субъектларда стратегик бошқарув ҳисобини самарали ташкил қилиш ва уни юритиш учун барча имкониятлар яратилиши шарт.

3. Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш мақсадида молиявий кўрсаткичлар билан бир қаторда номолиявий кўрсаткичлар мажмуасидан ҳам фойдаланиш керак. Бунинг учун биз томонимиздан тавсия этилган молиявий ҳамда номолиявий кўрсаткичлар блокларидан фойдаланиш таклиф этилади.

4. Таклиф қилинаётган молиявий ҳамда номолиявий кўрсаткичлар мажмуаси блокларининг, яъни ҳар бир блокда акс эттирилган кўрсаткичлар мажмуасининг бир бутун тизим сифатида ҳамда бир-бири билан боғлиқ ҳолда ишлаш механизмини таъминлаш мақсадида стратегик прогноз балансини тузиш зарур ҳисобланади.

Хўжалик юритувчи субъектларда таклиф этилаётган молиявий ҳамда номолиявий кўрсаткичлар блоклари ва улар асосида ишлайдиган стратегик прогноз балансини тузиш стратегик бошқарув ҳисоби маълумотлар базасига оид базанинг ҳаққонийлигини, яхлитлигини ҳамда уларга асосланиб қабул қилинадиган бошқарув қарорларининг тезкорлигини ва самарадорлигини оширади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Пардаева Ш.А. Хўжалик субъектларида молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини такомиллаштириш. “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий-электрон журнал. www.interfinance.uz, №3, 2021 йил, июн.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони.
3. Пардаев А.Х., Пардаева З.А. Бошқарув ҳисоби. //Дарслик. - Т: Иқтисод-Молия, 2019 йил, - 556 бет.
4. Пардаева Ш.А. Харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини самарали ташкил қилиш йўналишлари. “Иқтисодиёт ва таълим” илмий журнали, 2022 йил 2-сон 141-145 бетлар.
5. Пардаева Ш.А. Improving strategic management accounting of financial results in business entities. European Journal of Research Development and Sustainability (EJRDS). Impact Factor 7.455. Volume 3, issue 9 September 2022. www.scholarzest.com.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.
Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz